

Köy Kanunu

Osmanlı Devleti'nde köylerle ilgili birçok yasal düzenleme yapılmıştı ve köyler 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi, 1871 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi, 1876 tarihli Bucakların Yönetimi Hakkındaki Tüzük (İdare-i Nevahi) ve 1913 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu esas alınarak yönetildi. Türk İstiklal Harbi'nin kazanılmasının ardından Türk milleti ve Türkiye'nin çağdaş uygarlıklar arasında yerini alabilmesi için her alanda hızlı bir dönüşüm ve değişim süreci başlatılmıştı. İktisattan, eğitime, bayındırlıktan ziraata kadar pek çok alanda yaşanan bu modernleşme sürecinde köy ve köylünün kalkındırılması şüphesiz bu sürecin en önemli kısımlarından birini oluşturdu.

Atatürk daha 1 Mart 1922'de TBMM'nin üçüncü toplanma yılının açılışında söylediği "... yedi asırdan beri cihanın muhtelif aktarına sevk ederek kanlarını akıttığımız, kemiklerini topraklarında bıraktığımız ve yedi asırdan beri emeklerini ellerinden alıp israf eylediğimiz ve buna mukabil daima tahkir ve tezlil ile mukabele ettiğimiz ve bunca fedakarlık ve ihsanlarına nankörlük, küstahlık, cebbarlıkla uşak menziline indirmek istediğimiz bu sahibi aslinin huzurunda bugün Kemali hicap ve ihtiramla vaz'ı hakikimizi alalım" sözleriyle yeni dönemin izleyeceği köy politikasının işaretlerini vermişti. Dolayısıyla değişen ekonomik, sosyal, demografik vb. koşullarında etkisiyle mahalli idare birimleri içerisinde en alt kademeyi oluşturan köylerin yönetimiyle ilgili yeni bir düzenleme yapma ihtiyacı doğmuştu. 1924 yılında 13 milyon 200 bini bulan nüfusun ancak 4 milyonu şehir ve kasabalarda yaşamaktaydı. Geriye kalan nüfusun yaşadığı ve 40.000'i bulan köylerin kalkındırılması Cumhuriyet yönetiminin öncelikli konularından birini oluşturdu. Köylerin yönetimi, eğitim ve sağlık problemleri ile ilgili izlenecek politikaların tespitine dair Dâhiliye Vekili Ahmet Ferit (Tek) Bey tarafından hazırlanan ve Meclis'e sunulan kanun teklifi 19 Aralık 1923 tarihinde Dâhiliye Encümenine havale edildi. Buradan da Meclis genel kuruluna sevk edilmiş ve 11 Şubat 1924 tarihinde Meclis'te görüşülmeye başlandı. Hazırlanma sürecinde Türkiye'nin farklı bölgelerinde, çeşitli iklim ve coğrafi şartlar altındaki, zengin-yoksul, toplu-dağınık tüm köyler dikkate alınmış olan Kanun, Miladi 18 Mart 1924 (Hicri 12 Şaban 1342/Rumi 18 Mart 1340) tarihinde "442 Sayılı Köy Kanunu" adıyla kabul edildi. Kanunun TBMM'de alkışlar arasında oy birliği ile kabul edilmesi üzerine kabul edilmesi üzerine Zonguldak Milletvekili Tunalı Hilmi Bey coşkusunu ve sevincini "Sekiz milyon Türk köylüsü namına söylüyorum. Yaşasın Türkiye Büyük Millet Meclisi!.." sözleriyle dile getirdi.

7 Nisan 1924 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş olan 442 Sayılı "Köy Kanunu" 10 fasıl halinde, 97 maddeden oluşmaktadır.

Birinci Fasıl: İlk 11 maddeden oluşmaktadır. İlk madde de nüfusu 2.000'den aşağı olan yerleşim alanları köy, 2.000-20.000 arası olan yerler kasaba, 20.000 üzeri olan yerler ise şehir olarak tanımlanmıştır. İkinci madde de köyü teşkil eden unsurlar cami, mektep, otlak, yaylalık, orman gibi ortak malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar bağ ve bahçe ve tarlalar olarak ifade edilmiştir. Sonraki maddelerde köy sınırının nasıl çizileceği, çizilirken ve ortak kullanım alanlarıyla ilgili nelere dikkat edileceği, köyler arasında anlaşmazlık olması durumunda kaza veya vilayet idare meclislerinin nihai kararı vereceği ifade edilmiştir. Köyün ortak malları devlet malı olarak görülmüştür. Köy muhtarı ve aza heyeti köy işlerinin yerine getirilmesinden sorumlu tutulmuş ve devlet görevlileri olarak kabul edilmişlerdir.

İkinci fasıl (Köy İşleri): 12,13 ve14. Maddelerden oluşan bu fasılda köy işleri mecburi olanlar ve isteğe bağlı olanlar şeklinde iki kategoride verilmişlerdir. Köy sağlığını ilgilendiren durumlarda resmi makamlara haber vermek, korucu ve çoban gibi görevliler tutmak, sel felaketine karşı tedbir almak, insanlara zarar verebilecek hayvanları muhafaza altında

tutmak, köylünün tarla, bağ ve bahçe gibi mahsul alanlarını korumak, ihtiyar heyeti tarafından şahitlik için çağrıldığında iştirak etmek vb. vazifeler mecburi işler olarak görülmüş yerine getirilmediği takdirde cezai yaptırım uygulanmıştır. Ahırları evlerden ayrı yapmak, yolları taş kaldırım ile döşemek, köye çamaşırılık, hamam, Pazar yeri yapmak, köye kitap getirtmek, muhtaçlara yardım etmek, köyde güreş, atış talimleri yaptırmak ve köy oyunları oynatmak gibi işlerde isteğe bağlı olarak görülmüş, cezai yaptırımdan muaf tutulmuştur.

Üçüncü fasıl (İmece ve Köy Parası): 15.-19. Maddeler arası olan bu fasılda imece uygulamasının yanı sıra köy gelirlerinin neler olduğu ve köy parası denilen bütçesinin nerelere harcanabileceği açıklanmıştır.

Dördüncü fasıl (Köy muhtarının ve ihtiyar meclisi âzalarının seçilme yolu): 20.-33. Maddeler arası 14 maddeden oluşan bu fasılda köyde yapılacak seçimlerin yapılma şekli ve süresi, seçmen, muhtar ve ihtiyar heyetinde dair bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca seçimler iki yılda bir şubat ayında yapılacaktır. Eğer seçimde bir baskı söz konusu olursa kaymakamın önerisiyle köy muhtarı vali tarafından da seçilebilecektir.

Beşinci fasıl (Muhtarın göreceği işler, İhtiyar meclisinin göreceği işler, İki ve daha ziyade köylere düşen işler): 34. ve 46. Maddeler arasında muhtarın vazifeleri devlet ileri ve köy işleri olarak iki grupta verilmiştir. Muhtar her türlü resmi işlerle birlikte, sağlık, güvenlik, vergi, orman yangınları, köy davaları, resmi tebligatların köylüye ulaştırılmasından sorumlu tutulmuştur. Görevini yerine getirmediği düşünülen bir muhtar kaymakam tarafından görevden alınabilir ve yerine yeniden bir muhtar seçtirilebilirdi.

42. ve 46. maddeler arasında ihtiyar heyetinin çalışma usul ve esasları, vazifeleri ifade edilmiştir. Heyet en az haftada bir toplanır, sağlık, yol, mektep ve cami işleri gibi konularla ilgilenir, köylüden köy bütçesi için toplanacak para miktarını ve imecenin ne zaman düzenleneceğini belirlerdi.

47. ve 48. Maddelerde ise iki veya daha fazla köyü ilgilendiren meselelerin nasıl halledileceği, uzlaşma olmazsa sorunun resmi makamlara intikal ettirileceği ve bu yolla hallolacağına yer verilmiştir.

Altıncı fasıl (İhtiyar meclislerinin göreceği davalar): 49-56 maddeler arasındadır. Köylülerin aralarındaki anlaşmazlıklarda ihtiyar heyeti çözüm makamı, adli bir merci olarak kabul edilmiştir. Ancak kararının bağlayıcılığı davanın niteliğine göre değişmektedir. 10 liraya kadar olan davalarda heyetin kararı hızlı ve kesindir. İstinaf veya temyizi yoktur. 50 liraya kadar olan davalarda ise önce ihtiyar heyetine müracaat zorunlu tutulmuştur. Taraflardan biri heyetin kararından memnun olmadığı takdirde mahkemeye müracaat edebilirdi. 50 liranın üstündeki davalarda ise ihtiyar heyeti iki tarafın rızasıyla davaya müdahil olabilirdi. Kişiler isterse doğrudan mahkemeye gidebilirdi.

Yedinci fasıl (Dâvaların nasıl görüleceği): 57-67 maddeleri arasındadır. Dava için müracaat şekli, ihtiyar heyetinin davayı görüşmek için toplanma şekli ve süresi, şahitlerin dinlenmesi alınan kararların resmi hale getirilmesi, haciz işleminin yapılmasının usul ve esaslarını içermektedir.

Sekizinci fasıl (Köy korucuları ve göreceği işler): 68-82 maddeler arasını kapsamaktadır. Can, mal ve namus güvenliğini sağlamak için nüfusu 1.000 kişiden olan yerlerde en az bir korucu bulunmak zorundadır. 1.000 kişiden fazla olan yerlerde her 500 kişi için bir korucu olması gerekir. Korucular 22 yaşından küçük ve 50 yaşından büyük olamaz. Muhtarın emri altında olan korucular silahlıdır ve jandarma statüsünde kabul edilmektedirler. Başka işle uğraşamazlar. Kıyafetleri köy gelirinden karşılanır. Silah ve cephanesi resmi makamlarca verilir.

Dokuzuncu fasıl (Köy imamları): 83-86 maddeleri arasını kapsayan fasılda köy imamlarının köy derneğince seçileceği ve

müftünün onayı ile atanacağı, maaşlarının köylülerce karşılanacağı, yeterince Türkiye coğrafyası, Türk ve İslam tarihi bilgisine sahip, okunaklı yazı yazan kişiler olması gerektiği belirtilmiştir.

Onuncu fasıl (Müteferrik maddeler): 87-97 maddeleri arasını kapsamaktadır. Buna göre TC vatandaşı olmayan kişilerin ve yabancı kuruluşların köylerden arazi almaları yasaklanmıştır. Gayr-i Müslim vatandaşlardan oluşan köylerde ikamet etmek için Dâhiliye Vekâlet'inden izin alınması gerekmektedir. Bu kanunun nüfusu 150 ve üzerinde olan köylerde geçerli olduğu, nüfusu daha az olan yerlerin ise isterse en yakın köye bağlanabileceği, başka küçük yerlerle birleşerek yeni bir köy olabilecekleri veya eskiden olduğu gibi devam edebilecekleri belirtilmiştir. Bu kanundan her köyde biri köy odasında diğeri de cami ya da okulda olmak üzere iki adet bulunacağı ve bu işten muhtarın sorumlu olduğuna yer verilmiştir. Bu kanunun yayımlanmasıyla birlikte eski kanun ve düzenlemelerin kaldırıldığı, kanunun hükümlerinin uygulanmasından Dâhiliye ve Adliye Vekâlet'inin sorumlu olduğu bilgisi yer almıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin köylere yönelik ilk ve en önemli düzenlemesi olan Köy Kanunu ile köyler ilk kez tüzel kişilik kabul edildi ve geniş yetkilere sahip oldu. Köy Kanunu'ndaki maddeler incelendiğinde "*Köy Derneği, İhtiyar Meclisi, imece, salma*" gelenek, görenek, örf ve adetlerin yasallaştırılması bakımından önemlidir.

Kanunun yürürlüğe girmesinin ardından 1933 yılına kadar geçen sürede 2.746 köyde su tesisatı, 3.640 çeşme, 664 köy konağı, 6.961 köy konuk odası, 24 pazar yeri, 61 dükkan, 211 meydan yeri ve 19 hamam yapılmıştır. Köy sınırları içerisine 1.821.900 ağaç dikilmiş, 28.000 kilometre uzunluğunda yol yapılmış, 921 köprü inşa edilmiş, 121 köprü onarılmıştır. 1933 yılına kadar 14.988 köyün sınırı çizilmiştir. Böylece köyler arasında huzursuzluk oluşturan ve kavgalara yol açan önemli bir sorun çözüme kavuşturulmaya başlanmıştır. Birçok köyde bataklıklar kurutulmuş, sağlık, ziraat ve eğitim gibi ihtiyaçlarında önemli gelişmeler kaydedilmiş, bekçilik, koruculuk ve çobanlık işleri düzene konulmuştur. Köy kütüphaneleri kurulmuş, köylere postalar iletilmiş, iktisadi yardımlar yapılmış, bazı köylere telefon hatları çekilmiş ve tarlalar ıslah edilmiştir. Bu sayede köylere yeni bir çehre kazandırılmaya çalışılmıştır. Fakat Kanunun uygulanmasında önemli eksikliklerle karşılaşmış, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve II. Dünya Savaşı'nın getirdiği ağır şartlar karşısında köylerin kalkınması noktasında mevcut imkanlar yetersiz kalmıştır.

1924 yılında yürürlüğe girmesinin ardından 24.06.2018 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesine kadar olan yaklaşık 95 yıllık dönemde 442 Sayılı Köy Kanunu'nun bazı maddelerini değiştiren veya yeni düzenlemeler getiren 49 tane kanun ya da kanun hükmünde kararname yayımlanmıştır. Bu yasal düzenlemelerle Köy Kanunu'nda pek çok düzenleme yapılmış, bazı maddeleri değiştirilmiş olsa da söz konusu Kanun hala yürürlüktedir.

Recep BÜYÜKTOLU

KAYNAKÇA

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997.

ÇETİN, Türkan, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Köy Sorununa Bakış: Köy Kanununun Çıkarılması", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C 2, Sayı 4, İzmir, 1994.

"442 Sayılı Köy Kanunu", <https://www.tbmm.gov.tr/> (Erişim 24.02.2021)

ELDEM, Hulusi, "Yerel Yönetimler Reformunun Bir Parçası Olarak Köy Kanunu Tasarısı Taslağı", **Optimumu Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, C 2, S 1, Uşak, 2015, ss. 39-61.

<https://www.mevzuat.gov.tr/> (Erişim 24.02.2021)

“Köy Kanunu”, **Resmi Ceride**, Numara: 68, 7 Nisan 1340, s. 6-13.

SARI, Muhammet, “442 Sayılı Köy Kanunu Çerçevesinde Cumhuriyet Dönemi Köye Yönelik Çalışmalar”, **Tarih Okulu Dergisi (TOD)**, SXIX, Eylül 2014, ss. 509-534.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: II, C 5, İçtima: 99, 11 Şubat 1340 Pazartesi, ss. 684-685

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: II, C 6, İçtima: 108, 21.02.1340 Perşembe, ss. 210-247

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: II, C 6, İçtima: 110, 24.02.1340 Pazar, ss. 278-312

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: II, C 6, İçtima: 111, 26.02.1340 Salı, ss. 384-393

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: II, C 6, İçtima: 113, 27.02.1340 Çarşamba, ss. 401

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: II, C 7, İçtima: 3, 04.03.1340 Salı, ss. 74-96

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: II, C 7, İçtima: 9, 11.03.1340 Salı, ss. 303-323

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: II, C 7/1, İçtima: 15, 18.03.1340 Salı, ss. 651-669

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/koy-kanunu/?pdf=3527> adresinden erişilmiştir